

A 21. SZÁZAD EGYETEME – A SZÁZ ÉVRE SZÁNT TÉMA SORSA 15 ÉV ELTELTÉVEL

HRUBOS ILDIKÓ

Corvinus Egyetem

Beérkezett: 2021. március 10., elfogadva: 2021. október 11.

A 2006-os tanulmány bemutatta azokat a fő folyamatokat, amelyek meghatározták a felsőoktatási rendszerek helyzetét az ezredfordulón. A tanulmány gondolati középpontjában a Bologna-reform állt. Jelen írás azokra a fejleményekre kívánja felhívni a figyelmet, amelyekre a század első éveiben nem számítottunk, illetve amelyek a vártnál gyorsabban következtek be, vagy más irányt vettek. A Bologna-reform tekintetében világossá vált, kezdettől fogva küzd a problémával, hogy két eltérő alapkoncepció vezette az alapítókat: a föderatív vagy konföderatív Európa képe. Az európai egyetem „feléledésének” víziója hamar találkozott a vártnál gyorsabban bekövetkező globalizáció ellenhatásával, új kihívásaival. 2006-ban még nem számított senki a digitalizáció gyors térnyerésére a gazdaság és a társadalom teljességében, és ezen belül a felsőoktatásban. Ma úgy tűnik, hogy a 21. század egyetemének (felsőoktatásának) missziói között dominánssá válik a társadalom közvetlen szolgálata, aminek teljesítése ismét gyökeresen át fogja alakítani a szektor aktorainak feladatait, pozícióját.

Kulcsszavak: európai felsőoktatási reform, globalizáció, digitalizáció, a felsőoktatás missziói

The study in 2006 introduced the main processes that defined the situation of higher education systems at the turn of the millennium. The central theme of the study was the Bologna-reform. The present work is intended to call attention to the developments that were not expected in the first years of this century, and those that occurred faster than expected or took a different direction. From the aspect of the Bologna-reform, it became clear that from the beginning it has been struggling with the problem that the founders were guided by two different primary concepts: the concept of a federal and confederal Europe. The vision of the “revival” of the European university was soon faced with the counteraction of globalization progressing faster than expected, and its new challenges. In 2006 nobody expected this rapid spread of digitization in the entirety of the economy and society, and within that in higher education. Today it appears that directly serving society is becoming a dominant mission of 21st century universities

Levelező szerző: Hrubos Ildikó, Corvinus Egyetem, E-mail: ildiko.hrubos@uni-corvinus.hu

(higher education), fulfilling which will again fundamentally transform the tasks and positions of the actors in the sector.

Keywords: European higher education reform, globalization, digitization, missions of higher education

Bevezető

Az *Educatio* 2006/4. számában megjelent „A 21. század egyeteme” című tanulmányomban azokat a fő folyamatokat mutattam be, amelyek meghatározták a felsőoktatási rendszerek helyzetét az ezredfordulón. Túl a mágikus évforduló gondolatvilágát tükröző emelkedett vagy már-már kétségbeesett megnyilatkozásokon (*Read the Magna Charta 2018; World Declaration on Higher Education 1998*), a reálfolyamatok összegzésére törekedtem, amelyek a század első éveit jellemezték, jelezve azokat az elemeket, amelyek akár új tendenciákra is utalhattak.

Az évfordulós tematikus számhoz azért választottam ezt a tanulmányt, mert az kutatói pályámnak számomra fontos dokumentuma. Ettől kezdve tulajdonképpen mindig a 21. században formálódó új egyetemi (felsőoktatási) modell sorsát figyeltem. A kérdésnek különböző dimenzióit jártam körül, abban az időbeli sorrendben, ahogyan azok megjelentek a nemzetközi (főleg az európai) folyamatokban és a szakirodalomban. Igyekeztem a legfrissebb fejlemények feltárására, az események lehetőleg gyors követésére.

Jelen visszaemlékező írás először a 2006-ban megjelent tanulmányban megfogalmazott gondolatokat idézi fel. Fő mondanója pedig azon fejleményeknek a számbavétele, amelyekre akkor nem számítottam (számítottunk), illetve amelyek utóbb a vártnál gyorsabban bontakoztak ki, vagy pedig új irányt vettek. Négy ilyen területet emelek ki: a Bologna-reform kiteljesedését, az ezzel bizonyos értelemben ellentétes folyamatot, a globalizációt, a digitalizáció meglepően gyors térnyerését és egy olyan misszió kibontakozását, amelynek teljesítése talán a 21. század egyetemének alapvető feladata, törekvése lesz.

Új társadalmi szerződés felé

Fenti cím a 2006/4-es tanulmány alcímét idézi, mivel ez jelzi, hogy a témáról gondolkodók akkor már érezték, érzékelték, hogy gyökeresen új korszak kezdetén állnak, amelynek mibenléte megfogalmazásra vár, a körvonalai éppen akkor bontakoznak ki.

A 20. század végére a legtöbb fejlett országban lezajlott a felsőoktatási hallgatói létszámexpánzió első, heves szakasza, az átmenet a felsőoktatás tömegessé válásába. Ennek következtében megváltozott a szektor egész (szociológiai értelemben vett) intézményrendszere. Átalakult az állam és a felsőoktatási intézmények kapcsolata. Az első szakaszban (az 1960-as évek gazdasági fellendülése idején) az állam szerepe erősödött, a folyamatot finanszírozta és kontrollálta. Az 1970-es évek gazdasági válsága következtében attitűdje megváltozott, az érintett országokban a kormányzatok áttértek az

ún. indirekt irányításra. Az intézményeket külső pénzforrások elérésére készítették, elterjedt a versenyztetéssel, pályázat útján való hozzáférés a forrásokhoz. Ezzel párhuzamosan megváltoztak azok az értékek, amelyek követését elvárja a társadalom a felsőoktatástól. A demokratizálás után a hatékonyság vált a vezető értéké. Az akadémiai értékek háttérbe szorulása, a tudóstársadalom pozíciójának romlása általános megdöbbenést váltott ki. Ekkor merült fel nagyobb hangsúllyal az intézményi autonómia és az akadémiai szabadság kérdése. A védekezés legjelentősebb megnyilvánulása a Magna Charta Universitatum megjelenése volt (*Read the Magna Charta 2018*), amely azóta is irányadó és hivatkozási alap ebben a tekintetben. Intézményi szinten új fogalmakkal (és gyakorlattal) kellett szembesülniük a felsőoktatás résztvevőinek: szolgáltató egyetem, kiterjesztett egyetem, gazdálkodó, majd vállalkozói egyetem, a missziók közé pedig bekerül – az oktatás és a kutatás mellé – az innováció.

A feltorló problémák megoldására több nemzeti és intézményi szintű (felsőoktatási) reform is kísérletet tett. Ezek sorában kiemelkedő jelentőségű az ún. Bologna-reform, amely már egész Európában szándékozta alkalmassá tenni a felsőoktatást a többféle súlyos kihívással való szembenézésre. Ilyen a tömegessé válás kezelése (tartalmi, adminisztratív és finanszírozási szempontból), Európa gazdasági versenyképességének erősítése (az Egyesült Államokkal szemben), ehhez a magasan képzett munkaerő (Európán belül!) mobilitásának ösztönzése és lehetővé tétele a képzési rendszerek összehangolásával. Kezdetől fogva nyitva maradt viszont egy döntő kérdés: Egyesült Európa vagy a nemzetek Európájának kiépítése a cél. Előbbi esetben a közös európai elit kinevelése a felsőoktatás feladata, utóbbiban európai szakmai és általános műveltséggel rendelkező szakembergárda biztosítása a nemzetállamokban. A reformot 1999-ben, tehát a 21. század „előestéjén” hirdették meg, az első nagyhatású esemény volt, amely reményt adott az új társadalmi szerződés megalapozására, gyakorlatának kibontakozására. Egyúttal az európai felsőoktatás „felelédésének” a lehetőségével is kecsegtetett. Történt ez akkor, amikor a globalizálódás első jelei már megjelentek a felsőoktatás világában is. A jövőről történő gondolkodás szempontjából másfelől fontos volt az a felismerés, hogy a felsőoktatás – már csak „mérete” következtében is – végérvényesen betagozódott az oktatási rendszer egészébe, ami társadalmi felelősségét új dimenzióba helyezte.

Kutatóként a következő években törekedtem megérteni az új társadalmi szerződés megfogalmazásának lépéseit, amelyeket persze csak az elmúlt 15 év elszánt kutatója tekint azoknak, és talán a 21. század végének ezzel a témával foglalkozó szakértői fognak visszamenőleg annak minősíteni. (Az Irodalom után felsorolt, az *Educatio* folyóiratban megjelent tanulmányaim erről tanúskodnak. Főleg ezekre támaszkodom jelen írásomban, de külön nem hivatkozom rájuk.) Az alábbiakban röviden összefoglalom ezen kutatásaim fontosabb eredményeit négy kiemelt témában.

A Bologna-reform kiteljesedése, új irány megfogalmazása

Az európai felsőoktatási reform első két évtizede az eredmények mellett folyamatosan új, nem várt kérdések és problémák felmerülését hozta. A reform eredetileg is nyitott volt, de azt nem lehetett előre látni, hogy a részt vevő országok számának növekedése, új országok csatlakozása milyen hatással lesz az eredeti terv megvalósítására. 1999-ben 29 ország oktatási, felsőoktatási miniszterei írták alá a csatlakozási nyilatkozatot, majd

az évek során lényegében minden európai ország – Kazahsztánt is beleértve – a tagok sorába lépett. 2020-ban San Marino felvételével 49-re emelkedett a résztvevők száma. A kör nemcsak kibővült, hanem egyre heterogénebbé is vált, a „futamidő” eltérése miatt, továbbá a különböző társadalmi, gazdasági, kulturális adottságok következtében. Menet közben fokozatosan derült ki, hogy a vállalt feladat rendkívül komplex.

A fentiekben említett eldöntetlen kérdés (Európa a föderáció vagy a konföderáció felé halad) konkrétabb szinten úgy merült fel, hogy vajon a közösen elhatározott célok megvalósításának lépései ajánlott feladatok vagy pedig kötelezőek a részt vevő országok számára. A Bologna-vezérkar komoly erőfeszítéseket tett arra, hogy a kezdetben tapasztalható eltérések utóbb a konvergencia irányában változzanak. Kevés sikerrel. Ennek az alaphelyzetnek számos következménye lett. Jó példa erre a hallgatói mobilitás ügye. A reform kiemelt kérdéséről van szó. A képzési rendszerek összehangolásától mindenki azt remélte, hogy az megkönnyíti majd a nemzetközi mobilitást (nemcsak a hallgatók, a tanárok és az adminisztratív stáb tagjai, hanem a munkavállalók széles tömegei számára). Bár az Európán belüli hallgatói mobilitás – főleg az Erasmus-programoknak köszönhetően – kifejezetten sikertörténet, valójában nem tudott a várt és explicit formában célként megfogalmazott szintre emelkedni. (A reform első évtizedének végén, 2009-ben fogalmazódott meg a konkrét cél, mi szerint 2020-ra el kell érni, hogy a hallgatók legalább 20%-ának legyen nemzetközi tapasztalata tanulmányai alatt.) A képzési rendszerek továbbra is eltérő vonásai és mindenütt jelen levő intézményi és állami bürokrácia sok akadályt gördített a szélesebb részvétel elé (több más nehézség mellett). A végzettségek, előzetes tanulmányok régóta vágyott automatikus elismerése területén nincs átütő erejű előrelépés. Nem véletlen, hogy a reform harmadik évtizedének meghirdetésekor, 2020-ban a bizalmi alapon történő kooperáció megvalósítását hangsúlyozzák a dokumentumok.

Erre irányuló lépésnek tekinthető az európai egyetemi szövetségek létrehozását meghirdető program. Olyan szövetségekről van szó, amelyek hosszabb távra köttetnek néhány európai egyetem között, és amelyek keretében remélhető, hogy létrejöhét a szükséges bizalom a képzések, a mobilitás, a kutatás területén (*24 new European Universities 2020*).

Részben az eredeti célok elérése tekintetében tapasztalt nehézségek, részben a környező világban feltorlódo gazdasági, társadalmi és környezeti problémák állnak azon fordulat háttérében, hogy a Bologna-projekt a harmadik évtizedre explicit formában felvállalta ezen fundamentális, az emberiség egészét érintő kérdések megoldásában való részvételt (fenntartható fejlődés, társadalmi inklúzió, autonómiák, felelősség), amivel a későbbiekben külön alfejezet („Új, meghatározó misszió vállalása...”) foglalkozik (*The European Higher Education Area 2020; Rome Ministerial Communiqué 2020*).

A Bologna-reform kezdettől fogva figyelt arra, hogy a külső világ felé is bemutassa magát és vonzó képet adjon. Ez tényleg sikeres volt, a nemzetközi figyelem Európa felé fordult, az európai felsőoktatás presztízse emelkedett, mintegy kilépni látszott Amerika árnyékából. A mindenütt válsággal küzdő felsőoktatás iránt érdeklődők értékelték, hogy Európában legalább megpróbálnak tenni valamit, komolyan gondolják a megújulást. Ezt a tündöklést azonban hamarosan elhomályosította egy új „sodrás”.

A globalizáció rapid térnyerése

Mire a Bologna-reform első évtizedének végére értünk, kiderült, hogy már nem is ez a fő kérdés, hanem a „globális felsőoktatási térség”, és abban az egyes nemzetállamok szerepe, helye, jó esetben az európai felsőoktatás egészének pozíciója a világban. A legközvetlenebbül a hallgatói tanulmányi mobilitás irányainak megváltozása érintette a felsőoktatási intézményeket. Európában a már a középkor óta jól ismert Északról Délre és Keletről Nyugatra mozgási irány dominanciája vesztett erejéből. Kína és néhány dél-kelet-ázsiai, valamint gazdag arab ország feltörése magával hozta a felsőoktatási hallgatói létszámexpánzió igényét. Bár nagyszabású egyetemfejlesztési lépések történtek és történnek, azok nem tudják követni a gyorsan növekvő (általában fizetőképes) keresletet a felsőoktatási továbbtanulás iránt. Akik nem találtak maguknak megfelelő lehetőséget otthon, azok nagy tömegben kerestek és találtak helyet a fejlett nyugati országokban (a gazdagabbak az Egyesült Államokban, a kevésbé gazdagok Nyugat-Európa, a szerényebb anyagi lehetőséggel bírók pedig Közép- és Kelet-Európa egyetemein). A verseny ma már jelentős részben értük folyik, a nemzetközi hallgatók jelenlétének mértéke fontos indikátor az intézményi rangsorok kialakításakor. A hallgatói mobilitás jellegében is változás tapasztalható. Csökken az ún. kreditmobilitás súlya (pedig a Bologna-reform elsősorban az ilyen, rövidebb idejű képzési részvételben gondolkodott), és nő az ún. diplomamobilitásé (amikor a hallgató teljes képzési programot végez el külföldön). Bonyolult akadémiai, pedagógiai, gazdasági és kulturális kérdések egész sorát vetette fel ez az új helyzet. Közben a kutatás (a kutatók) világában is hasonló folyamatok zajlottak le. Részben ezzel is összefügg a tudás természetének átalakulása, határozott dekolonizációs igény megjelenése az oktatás és a kutatás tartalma tekintetében.

A folyamat erős sodrásának jele, hogy az eredetileg az Európai Egyetemek Magna Chartájának nevezett alapdokumentummal kapcsolatban nem várt kérdések merültek fel. Már a század első éveiben (nem függetlenül a Bologna-reform „kifelé” gyakorolt hatásától) mediterrán arab országok, Japán, az Egyesült Államok egyes egyetemei érdeklődni kezdtek a Magna Charta körül kialakult nemzetközi egyetemi közösség iránt. A második évtized végére határozott igény jelentkezett a dokumentum szövegének megváltoztatására, a kor és a reálfolyamatok igényeinek megfelelően. 2020-ra elkészült a korszerűsített változat (a tervezetet az egyetemek széles körének képviselői vitatták meg és fogadták el). A szerkesztők úgy jellemezték a munkájukat, hogy semmit nem vettek ki az eredeti változatban leszögezett értékekből, csak a mai követelményekhez igazították. Mondhatni, hogy ez valóban így történt. De feltűnő (nem meglepő), hogy míg az 1988-as szövegben többször szerepel az Európára való hivatkozás, és áthatja a kifejezetten Európára vonatkoztatott megfogalmazás, a 2020-as változatban egyetlen említés se történik az öreg földrészre, és általában csakis globális szemléletet követ, maga az elnevezés is erre utal (*Read the Magna Charta 2018; Magna Charta Universitatum 2020*).

A digitalizáció mindent átfogó elterjedése

Mind a Bologna-reform fókuszának átalakulása, mind a globalizáció váratlan sebességet mutató kibontakozása szoros kapcsolatban van a digitalizációval: ezen technikai-nak tekinthető jelenség nélkül nem valósulhattak volna meg a megtapasztalt formában.

A felsőoktatásban történő térnyerésében a szintáttörést 2012-ben a tömeges nyitott online kurzusok (MOOCs) megjelenése adta meg. Az első megdöbbenés (az egyetem halálának vizionálása) után az európai egyetemek meglepően gyorsan reagáltak. Mintegy úgy ítélték meg, hogy miután semmit se lehet tenni ezen hullám ellen, inkább azonnal és látványosan „be kell szállni az üzletbe”. A lassan mozdulónak tartott európai egyetemek, még a nagyhírűek is, megtették ezt. De hol vagyunk már ettől?

2020 márciusában az európai egyetemek 95%-a bezárta campusait és áttért az online oktatási formára – egyetlen hét alatt. Ez természetesen nem előzmények nélkül történt, a Covid-19-pandémia csak drámaian felgyorsította az eseményeket (*European Higher Education 2000*).

A tanulás és a tanítás kérdésének kiemelt kezelése a Bologna-folyamat első évtizedének végén került napirendre, majd a 2010-es években kapott egyre nagyobb teret. Elsősorban a hallgatók követelése váltották ki ezt a fordulatot az addig szinte kizárólag a strukturális és szabályozási témákra fókuszáló reformfolyamatban. Ettől kezdve a hallgatócentrikus oktatás, mint alapvető cél, állandó téma az európai felsőoktatási térségben. Időben egybeesett és így szinte szétválaszthatatlanná vált a tanulás és tanítás tartalmának korszerűsítése (elsősorban a globalizálódás vonatkozásában), az új, rugalmasabb és interaktív módszerek bevetése és az egyetemek egész működésének digitálisan támogatott rendszerűvé való átalakítása. Évente megrendezik az Európai Egyetemi Szövetség (EUA) nagyszabású tanulási és tanítási fórumait, ahol valamely kiemelt téma kapcsán beszámolnak az intézmények a „jó gyakorlatokról”, tapasztalatokról (*European Learning and Teaching Forum 2021*).

A digitalizáció folyamata önállóan is kiváltotta a figyelmet, a bevezetés intézményi szintű fogadtatásáról és gyakorlatáról már 2014-ben survey jellegű vizsgálatot végzett az EUA saját tag egyetemi körében. 2020-ban pedig elindult a DIGI-HE (3 éves) projekt, amely rendszeresen végez adatgyűjtéseket a témában (*DIGI-HE 2021*). A 2020 tavaszán – az egyébként előzetes tervek szerit előkészített adatfelvételt – fel lehetett használni a Covid-19-helyzet vizsgálatára, időbeni követésére. Ezen vizsgálódások eredményei arra utalnak, hogy a felsőoktatási intézmények többségénél már része az egyetemi stratégiának a digitalizálás szisztematikus fejlesztése az egész működésben, vagy pedig külön stratégiát dolgoznak ki erre a témára. Ez a kérdés rövid időn belül eldőlt, legalábbis a mindig leegyszerűsített tömeges adatfelvételek alapján. Minden jel arra mutat, hogy a hallgatók és a tanárok többsége nagy érdeklődéssel és ambícióval kapcsolódott be a folyamatba, amely természetesen még sok nyitott kérdést vet fel (*Digitally enhanced learning and teaching 2021*).

A digitális ökoszisztéma kialakítása során megváltozott az egyetemek munkatársi stábjának összetétele. Hirtelen megerősödött az ún. paraakadémiai stáb. Az oktatástechnikával, a tanulás és tanítás technikai támogatásával, szervezésével foglalkozó professzionális munkatársak és önálló szervezeti egységek megjelenése az utóbbi évtizedben már jól ismert volt. A digitális szintáttörés során most ez kiegészült az informatikai rendszerek stábjának középpontba kerülésével.

Új, meghatározó misszió vállalása: a társadalom közvetlen szolgálata

Mint a bevezetésben jeleztük, a társadalom felé való nyitás, a történelmileg felépített elefántcsonttorony lebontása már a századforduló előtt megkezdődött. A 2000-es évek

elejétől új szintet ért el az ún. harmadik misszió megfogalmazásával, ami az oktatás és kutatás kettősségét egészítette ki, önálló feladatként. Elméleti munkák és empirikus vizsgálatok sora tett kísérletet arra, hogy értelmezze és mérje az új misszió mibenlétét, teljesítését, hiszen új típusú indikátorokra volt szükség.

Az információ és tudásmenedzsment modelljében megfogalmazódott az ún. hármas spirál (triple helix) modell, amely az egyetem, az üzleti világ és a kormányzat szerves együttműködésére utal. Utóbb megjelent egy negyedik szereplő, a civil társadalom (négyes spirál), majd az ötödik, az épített és természeti környezet (ötös spirál).

Ehhez képest jelent új megközelítést a napjainkra világossá váló új modell. Ebben az egyetem nem egyszerűen aktora a többszereplős, egyre tágabb spektrumú játszmának valamely régió vagy város vonatkozásában, hanem egyenesen motorja mindennek, mégpedig globális és helyi értelemben egyaránt. Szemlélete átfogja a társadalom legáltalánosabb kérdéseit, feladatának tekinti a konkrét ügyek kapcsán szervezett akciókban való részvételt, azok vezetését, a társadalomban zajló folyamatok befolyásolását.

Konkrét példáját adja ennek a folyamatnak az egyetemek képzési szerkezetének átalakulása, kibővítése. A Bologna-rendszerben az egyetemek alapvetően fokozatot adó programokat indítanak (másról nem is vettek tudomást az eredeti dokumentumok). Utóbb merült fel a rövidebb, általában kétéves szakmai képzési programok felvállalása és beépítése a fokozatok rendszerébe. 2020-ban pedig a reform harmadik tízéves szakaszát meghirdető miniszteri konferencia már a mikrovégzettségek rendszerének kiépítését, elterjesztését tűzte ki célul. Ez a képzési forma a társadalom rendkívül sokféle igényének és szükségletének kielégítését szolgálja, továbbá fontos általános célok elérését is segítheti. Rövid idejű, végtelenül rugalmas és inkluzív rendszerről van szó, amely képes gyorsan alkalmazkodni a munkaerőpiaci és az egyéni kívánalmakhoz, élethelyzetekhez. A formális és a nem formális képzéseket egyaránt értékeli. Reális esélyt ad a különböző típusú hátrányos helyzetekből indulóknak is. (*Rome Ministerial Communiqué 2020.*)

Mintha most jött volna el az ideje annak, amire az UNESCO 20. századot záró Nyilatkozata utalt. Az emelkedett hangvételben megfogalmazott, mára már jórészt elfelejtett dokumentum megállapította, hogy a felsőoktatás előtt a jövőben megrendítően nagy feladat áll. Felelősséget kell vállalnia a világ nagy válságainak megoldásában, amelyek a gazdaság, a társadalom, a kutúra, az erkölcs és a környezet tekintetében megnyilvánulnak (ez lenne a tárgya az új társadalmi szerződésnek). (*World Declaration on Higher Education 1998.*) Jelen sorok írója akkor megilletődött a nagyívű megnyilvánuláson, de nem igazán tudta elgondolni, hogy ez egykor valósággá válhat, nem pedig költői túlzás.

Összegezés. Vízió a jövőről

A 2006-os tanulmány megjelenése óta eltelt másfél évtizedben több gyökeres változás történt a világban, a felsőoktatás környezetében, amelyek megváltoztatták a felsőoktatás működésének feltételeit és a felé irányuló társadalmi elvárásokat. Ez a változási trend főleg nem várt gyorsaságával okozott meglepetést. Az egyetem jövőjéről való gondolkodás természetesen folytatódik, de talán kevésbé az egész évszázadra vonatkozóan. Túl hevesek voltak a változások az első két évtizedben, és nincs okunk arra számítani, hogy a következő években valamiféle viszonylagos megnyugvás vagy beteljesülés várható.

Az EUA is óvatos volt az időtávot illetően, amikor 2021 februárjában közzétett koncepcióját megfogalmazta „Egyetemek falak nélkül. Vízió 2030-ra” címmel. A dokumentum valójában egy kívánatos (közel) jövő képet vázol fel, amely igen nagyvonalú, de akár meg is valósítható, vagy legalábbis megkísérélhető a megvalósítása. Az indoklásban szerepel, hogy a Covid-19-pandémia és az abból fakadó, a társadalom minden szektorát érintő válság kényszerítő erejű, aminek hatása meghatározó lesz a következő évtizedben, ezért a kibontakozás lehetőségeinek felvázolása mindennél fontosabb. A kritikus évek túlélése közben a megújulási kényszerről és esélyről kell gondolkodni. Mintegy 100 szakértő vett részt a megalkotásában, döntően akadémiai emberek, főleg egyetemi vezetők (az EUA vonzasköréből), továbbá „külső” érdekeltek széles köre.

A megcélzott egyetem nyitott és a társadalomnak elkötelezett, miközben megőrzi saját alapvető értékeit. Felelős, autonóm és szabad, különböző intézményi profilokkal rendelkezik, de egységes az alapvető missziókban: oktatás és tanulás, kutatás, innováció és a kultúra művelése a társadalom szolgálatában. (A tömör definícióban feltűnik, hogy az oktatás mellett a tanulás és a kultúra támogatása is megjelenik a jól ismert missziók között.)

Természete és struktúrája hibrid, a fizikai térben és online formában együttesen működik, holisztikus megközelítésben (a holisztikus kifejezés máshol is szerepel a szövegben, magyarázat nélkül, miközben tartalmában még nincs egyetértés). Alapvető vonása a nyitottság mellett, hogy átalakulásra képes és nemzeteken átívelő. (A *transnational* fogalom használata leváltani látszik az *international* kifejezést.) Fenntartható (a gazdasági, társadalmi és környezeti szükségleteket megpróbálja kiegyensúlyozni), a sokféleség jellemzi, a társadalom iránt elkötelezettség hatja át (támogatja a plurális és demokratikus társadalmat, az esélyegyenlőség elvét, a civil társadalommal való szoros kapcsolatot). A felsőoktatási intézmények erősek, autonómak és elszámoltathatók (megfelelő minőségbiztosítási rendszert követnek).

Annak, hogy ez a vízió valósággá váljon, három alapvető feltétele van: ezt támogató szabályozási, finanszírozási keretek kialakítása, megfelelő pénzügyi befektetések és erős intézményi vezetés.

A cselekvési tervek szintjén kívánatos a következő prioritások követése. Először is az akadémiai karrier reformja, másodsor az interdiszciplináris megközelítés támogatása minden területen és végül a civil elkötelezettség erősítése (a társadalmi vitákban való részvételtől az európai identitás és kultúra támogatásán át a globális szempontok figyelembevételéig). (*Universities 2021*.)

A fentiekben áttekintett elveket, elvárásokat, javaslatokat a 12 oldalas szöveg részletezi is, mindazonáltal végig az EUA-tól megszokott módon ünnepélyes hangvétel jellemzi. Nem újdonságértéke teszi figyelemre méltóvá, hiszen már többször megtárgyalt elvekről, célokról van benne szó, hanem az a teljesítmény, hogy összefoglalja az egyetemekkel szemben megfogalmazott mai elvárásokat.

Az EUA szinte minden megnyilvánulásában az egyetem fogalmat használja, és nem foglalkozik azzal, hogy az milyen kapcsolatban van a felsőoktatás fogalommal. De ez már egy másik kérdés, mégpedig egy a továbbra is nyitott kérdések közül. Az elmúlt 15 évben fontos fejlemény volt a korábbi egyetem/főiskola megkülönböztetés átalakulása egyetem / alkalmazott tudományok egyeteme kettősséggé (a humboldti talpazatú felsőoktatási rendszerekben). Ez jelentős ellenérzést és értetlenkedést váltott ki az egyetemi világban. Az elit- és a tömegképzés dilemmája folyamatosan napirenden van,

de mintha feloldódni látszana a felsőoktatási intézmények sokféleségének valóságos elfogadásában. Jelen sorok írója nem számított arra, hogy ez nem várt módon oda vezetett, hogy az egyetemek (a klasszikusnak mondottak is) szinte mindent felvállalnak (az új típusú mikrovégzettségektől a doktori programokig). 2006-ban nem gondoltam, hogy a foglalkoztathatóság, a munkaerőpiac igényeihez való alkalmazkodás ilyen nagy mértékben válik egyre fontosabbá, és az elméleti, az általános műveltséget adó tudás visszaszorulásával kapcsolatos aggodalmak alig tudnak hatást gyakorolni a felsőoktatás szereplőinek többségére. Reményt keltő, hogy az éppen most meghirdetett új társadalmi szerződés keretében javulnak majd a társadalomtudományok esélyei, és ki tudnak törni az elmúlt 15 évben egyre erősebben megnyilvánuló háttérbe szorított helyzetükből. De vajon milyen helyet fog majd kapni az akadémiai szektor egésze az új modellben?

IRODALOM

- DIGI-HE (2021) *A strategy reflection tool on digitalisation at European higher education institutions*. European University Association. <https://eua.eu/101-projects/772-digi-he.htm>
- Digitally enhanced learning and teaching (2021) *Digitally enhanced learning and teaching in European higher education. Survey report*. 2021 Febr. European University Association, DIGI-HE. <https://eua.eu/downloads/publications/digi-he%20survey%20report.pdf>
- European Higher Education (2020) *European Higher Education in the Covid-19*. Survey European University Association. Briefing. https://eua.eu/downloads/publications/briefing_european%20higher%20education%20in%20the%20covid-19%20crisis.pdf
- European Learning and Teaching Forum (2021) *European Learning and Teaching Forum*. Embedding and facilitating sustainability, 18-19 February. European University Association. <https://eua.eu/events/117-2021-european-learning-teaching-forum.html>
- Magna Charta Universitatum (2020) *Magna Charta Universitatum*. http://www.magna-charta.org/resources/files/mcu-2020-english/at_download/file/AAA%20-%20MCU2020%20English%20-%202020-08-10.pdf
- Read the Magna Charta (2018) *Read the Magna Charta 1988*. Observatory Magna Charta Universitatum. <http://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/read-the-magna-charta>
- Rome Ministerial Communiqué (2020) *Rome Ministerial Communiqué*. European Higher Education Area. http://www.ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf
- The European Higher Education Area (2020) *The European Higher Education Area in 2020*. Bologna Process Implementation Report. Euridyce. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/european-higher-education-area-2020-bologna-process-implementation-report_en
- Universities (2021) *Universities without walls – A vision for 2030*. European University Association. <https://eua.eu/downloads/publications/universities%20without%20walls%20%20a%20vision%20for%202030.pdf>
- World Declaration on Higher Education (1998) *World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and Action*. World Conference on Higher Education, Paris, UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141952>

24 new European Universities (2020) *24 new European Universities reinforce the European Higher Education Area*. European Commission. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1264

[Az irodalomban szereplő valamennyi internetes hely letöltve: 2021. 08. 02.]

A TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ, AZ *EDUCATIO* FOLYÓIRATBAN MEGJELENT TOVÁBBI PUBLIKÁCIÓIM, (AMELYEKRE A TANULMÁNYBAN KÜLÖN NEM HIVATKOZTAM)

HRUBOS ILDIKÓ (2007) Az akadémiai professzió – változó pozícióban. *Educatio*, Vol. 16. No. 3. pp. 353–365.

HRUBOS ILDIKÓ (2008) A minőségkultúra ügye az Európai Felsőoktatási Térségben. *Educatio*, Vol. 17. No. 1. pp. 22–35.

HRUBOS ILDIKÓ (2011) Örök felsőoktatási érték – változó hangsúlyokkal. *Educatio*, Vol. 21. No. 2. pp. 208–219.

HRUBOS ILDIKÓ (2012) Kíméletlen verseny – bővülő missziók a felsőoktatásban. *Educatio*, Vol. 21. No. 2. pp. 223–232.

HRUBOS ILDIKÓ (2013) Globalizáció – informatikai forradalom – akadémiai értékek. *Educatio*, Vol. 22. No. 3. pp. 311–322.

HRUBOS ILDIKÓ (2014) Expanzió – határok nélkül. *Educatio*, Vol. 24. No. 2. pp. 205–215.

HRUBOS ILDIKÓ (2016) A digitális campus. *Educatio*, Vol. 25. No. 4. pp. 538–545.

HRUBOS ILDIKÓ (2017) A tudás természetének megváltozása. *Educatio*, Vol. 26. No. 2. pp. 169–179.

HRUBOS ILDIKÓ (2018) Az egyetem válsága és megújulása. 1968 mint szakaszhatár. *Educatio*, Vol. 27. No. 3. pp. 415–426.

HRUBOS ILDIKÓ (2019) Az Európai Felsőoktatási Térség létrehozása, mint az Európai Unió felsőoktatás-politikájának központi eleme. *Educatio*, Vol. 28. No. 1. pp. 75–90.

HRUBOS ILDIKÓ (2019) Évfordulók és szakaszhatárok a felsőoktatásban. Beszámoló a 2019-es Bologna Process Beyond 2020. *Educatio*, Vol. 28. No. 2. pp. 429–432.

HRUBOS ILDIKÓ (2021) A koronavírus válság hatása a felsőoktatásra. Európai és globális körkép. *Educatio*, Vol. 30. No. 1. pp. 50–62.

A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)